

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ЕКСПЛУАТАЦІЇ АВІАЦІЙНОЇ ТЕХНІКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

УДК 371.2:355.233.21

Н. Б. Арсен'єва

Актуальність проблеми обумовлена військово-технічною інтеграцією України в міжнародні системи безпеки, що передбачає високий рівень компетентності майбутніх офіцерів Повітряних сил ЗС України (ПС ЗСУ) при виконанні миротворчих операцій, проведенні сумісних навчань з військовослужбовцями різних країн світу, при підвищенні кваліфікації, обміні професійним досвідом тощо [2; 4].

Ступінь володіння технічними системами авіаційної техніки та високий рівень взаємосумісності майбутніх офіцерів льотного складу з іноземними партнерами на сьогодні є показниками їх професійної готовності до виконання службових обов'язків у складі міжнародних миротворчих підрозділів.

Першочергового розв'язання, на нашу думку, вимагають такі суперечності підготовки майбутніх офіцерів ПС: між вимогами сучасної війни до підготовленості військового авіатора та реальним рівнем його підготовленості у вищих військових навчальних закладах; досягненнями науки й ступенем їх застосування у НВП; вимогами до професійних, особистісних і індивідуально-психічних якостей, що необхідні майбутньому авіатору у миротворчих операціях, та ефективністю їх формування у процесі підготовки; навчанням, вихованням, розвитком і психологічною підготовкою майбутнього льотчика; особистістю курсанта, що формується й розвивається у НВП, та відносною застарілістю форм і методів її формування у вищих військових навчальних закладах; стрімким розвитком інноваційних технологій фахової підготовки льотчиків і рівнем педагогічної майстерності льотчиків-інструкторів та ін.

Дослідження виконується у світлі вимог Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 роки щодо реформування навчального процесу у Харківському університеті Повітряних сил імені І. Кожедуба та пов'язане із проблематикою науково-дослідних робіт (шифр “Концепція”, № держреєстрації 0101U000822; шифр “Універсал”, № держреєстрації 0101U000821; шифр “Філін”, № держреєстрації 0101U000586), що узгоджені з Міністерством освіти та науки України.

Реалізація практичних заходів щодо євроатлантичної інтеграції України потребує переосмислення концептуальних засад підготовки військових фахівців, упровадження сучасних педагогічних технологій навчання курсантів технічних дисциплін у вищих військових навчальних закладах. При цьому основна стратегія повинна складатися в обґрунтуванні та розробці ефективних методик навчання, створенні відповідних дидактичних умов з урахуванням міжпредметних зв'язків при вивченні технічних дисциплін.

Аналіз наукових джерел, виступів керівників країни, військового відомства України, досліджень та публікацій науковців (В. С. Афанасенко, В. В. Бадрак, М. І. Науменко, М. І. Нещадим, І. С. Руснак, В. І. Ткаченко, Ю. В. Стасев, В. В. Ягупов та ін.) показав, що питання підготовки кадрів для ПС ЗСУ та удосконалення системи військової освіти постає сьогодні вкрай гостро.

В останніх дисертаційних дослідженнях розкривались такі аспекти організації та проведення миротворчих операцій: сили та засоби в міжнародних миротворчих операціях: політологічний аналіз (С. О. Акулов), ефективність дії норм міжнародного гуманітарного права в їх еволюційному розвитку (В. І. Дяченко), організаційно-правові аспекти застосування підрозділів Збройних Сил України в миротворчих операціях (І. М. Коропатнік), обґрунтування психофізіологічних критеріїв прогнозування професійної придатності військових пілотів до участі у миротворчих операціях (А. В. Швець).

Сьогодні темпи розвитку міжнародного співробітництва такі, що якщо курсант у ході навчання у вищому військовому навчальному закладі не буде

органічно та своєчасно введений у сферу його дії, то далі можливості його професійної самореалізації можуть бути істотно обмежені, і чим пізніше настає той момент, коли офіцери льотно-підйомного складу зможуть застосувати свої знання та вміння в умовах міжнародної партнерської взаємодії та реальної діяльності, тим менше в них шансів повною мірою досягти кар'єрного зросту та льотної майстерності.

Саме тому метою цієї статті є аналіз сутності та структури готовності майбутніх офіцерів ПС ЗС України до експлуатації авіаційної техніки з погляду побудови цілісної системи їх професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі у сучасних умовах.

До нових моментів, які відрізняють сучасний етап і перспективи участі українських авіаторів у місіях під час виконання миротворчих операцій, належать:

пріоритети у формуванні інтелектуальної сфери майбутнього льотчика з використанням інноваційних способів і методів активізації когнітивної активності курсантів;

необхідність створення системної мережі комп'ютерних навчальних програм, які б обслуговували всі етапи підготовки військових пілотів;

зміщення акцентів на формування іншомовної компетентності, підготовленість з технічної англійської мови майбутніх військових вертольотчиків у контексті злагодженості військовослужбовців при виконанні миротворчих операцій, дотримання вимог безпеки польотів при проведенні сумісних навчань з військовослужбовцями різних країн світу тощо.

Ступінь володіння технічними системами літака майбутніми офіцерами льотного складу в умовах іншомовного середовища на сьогодні є одним з основних показників їх професійної готовності до виконання службових обов'язків у складі миротворчих підрозділів. Так, українські військовослужбовці національної складової українсько-польського миротворчого батальйону "УкрПолбат" багатонаціональної тактичної групи "East" сил КФОР у Косовому брали участь у тренуванні групи швидкого реагування із залученням гелікоптерів. Заняття, до

якого було залучено особовий склад 1-ї та 2-ї спеціальних рот українського миротворчого контингенту, відбулося у базовому таборі “Bondsteel”. Забезпечення заходу здійснювала американська ланка гелікоптерів “Black Hawk”. Під час тренування українські миротворці відпрацювали елементи посадки та висадки десанту з гелікоптера, правила застосування сигналів, що подаються для безпечного приземлення гвинтокрилих машин, а також розміщення особового складу під час перельоту. Дії особового складу попередньо були відпрацьовані на землі, а згодом – безпосередньо у повітрі на гелікоптерах. При цьому особливу увагу було приділено відпрацюванню взаємодії між військовослужбовцями.

У 56-му окремому вертолітному загоні, який виконує миротворчі завдання у складі сил Місії ООН у Ліберії, тільки за підсумками двох льотних змін 13 січня 2009 року було виконано 39 польотів із загальним нальотом близько 25 годин. Екіпажами вертольотів перевезено 28 осіб персоналу Місії ООН, доправлено до різних населених пунктів Ліберії 3,8 тонн вантажу.

Професійна підготовка майбутнього офіцера-льотчика, на нашу думку, – це процес формування та розвитку у нього достатнього для ефективної професійної діяльності рівня компетентності у процесі підготовки у вищому військовому навчальному закладі і квазіпрофесійної діяльності під час військового стажування, льотної практики в авіаційних бригадах. Аналіз наукової літератури, праць дослідників (О. М. Керницький, В. В. Козлов, В. В. Лапа, Р. М. Макаров, В. О. Пономаренко, М. М. Рудний, Є. Г. Староконь) і діяльності військових льотчиків дозволив визначити такі особливості їх професійної діяльності:

своєрідність цілей і результатів (переведення літака з одного стану в інший і утримання його у визначеному стані для виконання навчально-бойових та інших завдань; високий рівень професійної підготовленості, постійна бойова готовність);

особливий характер об'єкта діяльності (літак, гелікоптер, його експлуатація на землі та бойове застосування в повітрі, бойове управління діями екіпажу);

своєрідність і надзвичайна обмеженість робочого місця в кабіні літака, необхідність обов'язкового використання спеціального захисного спорядження та польотного обмундирування;

регламентованість (підпорядкованість відповідним командирам, суворе дотримання вимог нормативних документів щодо льотної діяльності);

специфічність засобів діяльності (спеціальні технології впливу на об'єкт, пов'язані з відривом від землі в особливих умовах, робочі операції з літаководіння та пілотування);

уміння знаходити оптимальні варіанти рішення в керуванні технічними системами літака в будь-яких умовах польоту, орієнтуватись у тримірному просторі;

підвищені вимоги до стану психічного та фізичного здоров'я протягом усієї служби, суттєвий вплив гіподинамічного й нервово-психічного режиму праці на тривалість і надійність діяльності пілота;

інтенсивне функціонування психіки у зв'язку з високим темпом діяльності та необхідністю переробки великого обсягу інформації за короткий термін часу; високе вольове, емоційно-нервове й інтелектуальне напруження в процесі льотної діяльності; висока вірогідність виникнення екстремальних ситуацій у будь-який момент польоту; підвищений рівень особистісної відповідальності за результати діяльності [1, с. 25–29];

знаходження як під впливом факторів середовища, у якому проходить політ, так і тих, які обумовлені динамікою самого польоту (перевантаження, швидкість, шум, вібрація, прискорення);

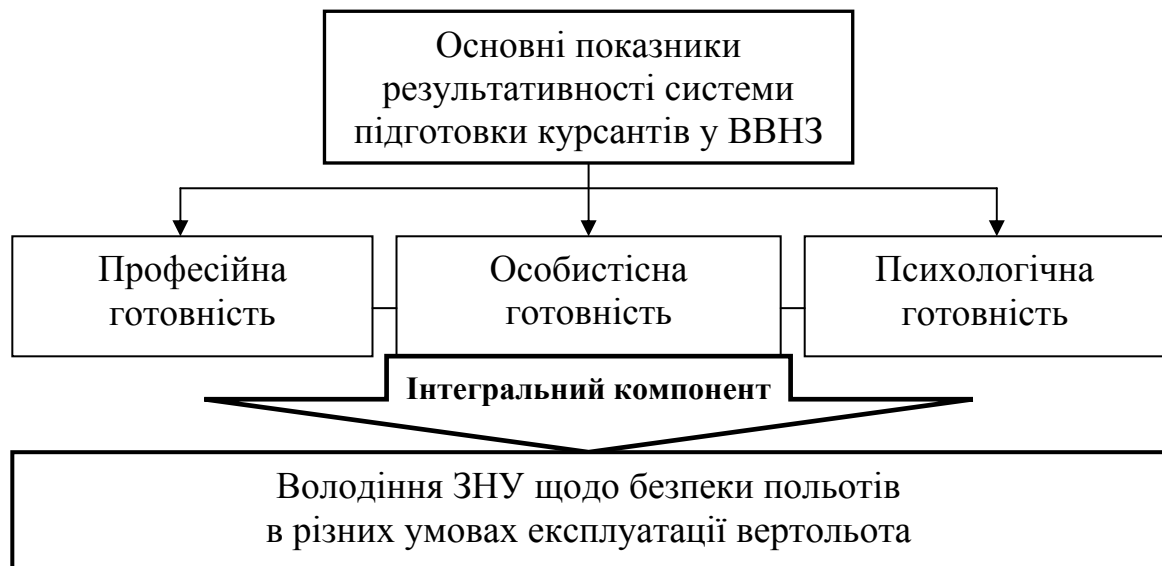
необхідність постійного навчання та перенавчання.

Метою професійної підготовки курсантів-льотчиків є забезпечення якісно нового рівня їх компетентності як майбутніх офіцерів військової авіації щодо питань організації та проведення бойової підготовки в частинах і підрозділах ПС, виконання миротворчих операцій під егідою ООН.

Зміст їх підготовки включає у себе сукупність загальних, професійних і ціннісних уявлень, понять, суджень, цінностей професійної діяльності

військових льотчиків. Він визначається, з одного боку, змістом військової освіти, з іншого – особливостями військово-професійної діяльності льотчиків і має включати такі компоненти: ціннісний компонент, пізнавальний, діяльнісний, особистісний.

Результативність системи підготовки курсантів-льотчиків визначається такими новоутвореннями: науковими знаннями про сутність, закономірності, особливості, принципи, мету, завдання, зміст професійної діяльності та технології її здійснення; уміннями використовувати ці технології; позитивними мотивами особистої діяльності та діяльності військового колективу. Основним показником результативності є професійна, психологічна та особистісна готовність курсантів до майбутньої діяльності (див. рисунок).

Основні показники результативності системи підготовки курсантів у вищому військовому навчальному закладі до майбутньої діяльності

Проводилися дослідження готовності до військової діяльності (М. І. Дьяченко, Є. Ф. Осіпенков), до діяльності людини-оператора (Є. О. Мілерян, Л. С. Нерсеян, В. Н. Пушкін), короткочасної готовності до льотної діяльності (В. Л. Маріщук, Є. А. Плетницький), до спортивної діяльності (А. Ц. Пуні, Ф. О. Генев), до діяльності музиканта (Н. Ф. Андрієвська, Л. Л. Бочкарьов).

Військові психологи (Д. В. Гандер, В. О. Пономаренко, Д. І. Шпаченко) виділяють два види індивідуальної готовності:

готовність, яка має загальний, тривалий характер і базується на ідейних переконаннях, спрямованості особистості, знаннях, досвіді, здібностях, ПВЯ;

готовність тимчасового характеру, тобто готовність у даний момент до конкретного етапу діяльності.

Важливим аспектом індивідуальної готовності вони вважають готовність льотчика до дій в аварійних, тобто нестандартних ситуаціях [3; 5].

Готовність майбутнього офіцера ПС до професійної діяльності – це, на нашу думку, інтегральна властивість і складне утворення особистості військового пілота, що включає в себе мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий, спеціально-мовний компоненти як сукупність ЗНУ, професійно значущих якостей особистості, якими повинен володіти випускник вищому військовому навчальному закладі для успішної професійної діяльності в сучасних умовах.

Етапами формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності ми вважаємо такі: попередній етап (первинна військово-професійна підготовка курсантів); основний етап (теоретична підготовка, тренажерна підготовка у вищому військовому навчальному закладі, мовна підготовка, військове стажування у частинах ПС, льотна практика в авіаційних бригадах); етап адаптації молодих офіцерів до служби у військах; етап безпосередньої підготовки до участі в миротворчих операціях.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів та наукових досліджень, вивчення проблеми професійної підготовки майбутніх офіцерів ПС, особливостей їх службової діяльності дозволив визначити сутність та структуру готовності майбутніх офіцерів ПС ЗС України до експлуатації авіаційної техніки, етапи її формування з погляду побудови цілісної системи їх професійної підготовки у вищому військовому навчальному закладі.

Крім традиційних, ми пропонуємо впроваджувати такі напрями підвищення готовності майбутніх офіцерів ПС до льотної діяльності у сучасних умовах:

1) активізація участі Збройних Сил України у міжнародних миротворчих, антитерористичних, пошуково-рятувальних операціях та інших заходах міжнародного військово-технічного співробітництва;

2) форсування вивчення іноземної мови професійного спрямування майбутніми військовими вертольотчиками у контексті злагодженості військовослужбовців при виконанні миротворчих операцій, при проведенні сумісних навчань з воїнами різних країн світу тощо;

3) розвиток програмно-технічної бази вищого військового навчального закладу до рівня, що дозволяє використовувати як мережні технології, так і мультимедіа; збільшення чисельності комп'ютерів (приблизна норма для цивільних вищих навчальних закладів – 1 комп'ютер на 5 студентів);

4) розробка і реалізація процесу навчання курсантів кваліфікованого використання комп'ютера, сучасного програмного забезпечення, Web-технологій для викладання природничих і гуманітарних дисциплін, виконання курсових, дипломних робіт і проведення наукової роботи;

5) розробка навчальних курсів і методичних матеріалів щодо участі льотного складу у миротворчій діяльності для очної та дистанційної форм навчання;

6) створення мультимедійних методичних рекомендацій з дисциплін (на дисках) щодо участі льотного складу у миротворчій діяльності для використання курсантами у самостійній роботі;

7) накопичення та розповсюдження передового досвіду підготовки науково-педагогічних працівників, спроможних працювати в умовах інформаційного суспільства.

У подальшому планується продовжити вивчення теоретичних та методичних засад формування фахової готовності майбутніх офіцерів ПС ЗС України до експлуатації авіаційної техніки в умовах посилення військово-технічної інтеграції з іншими країнами світу та участі українських військових вертольотчиків у миротворчих операціях.

Список використаної літератури

1. Гандер, Д. В. Основные направления психологического обеспечения подготовки экипажей к действиям в особых ситуациях полета / Д. В. Гандер // Вестник МАКЧАК. – 2000. – № 1. – С. 25–29.

2. Макаров, Р. Н. Человеческий фактор. Авиация XX века / Р. Н. Макаров, В. М. Зарецкий, В. И. Федоришин. – М. : МРН, 2003. – 524 с.

3. Основы авиационной психологии и психологической подготовки курсантов ВВАУЛ : / [науч. ред. В. А. Пономаренко]. – М. : ВВС, 1990. – 200 с.

4. Кортенко, В. А. Характерні властивості європейської інтеграційної моделі вищої освіти та питання гармонізації з нею системи підготовки військових кадрів / В. А. Кортенко, І. В. Тхоржевський // Військова освіта. – 2005. – № 1(15). – С. 147–159.

5. Пономаренко, В. А. Психологические проблемы авиации и космонавтики в XXI веке / В. А. Пономаренко // Вестник МНАПЧАК. – 2002. – № 2. – С. 6–10.